

Eötvös Loránd Tudományegyetem
Bölcsészettudományi Kar

DOKTORI (PhD) DISSZERTÁCIÓ TÉZISEI

Szécsényi András

**Egyetemi munkaszolgálat Magyarországon, különös tekintettel a Turul
Szövetség tevékenységére**

Történelemtudományi Doktori Iskola, vezető: Dr. Erdődy Gábor DSc

Új- és Jelenkori Magyar Történeti Doktori Program, vezető: Dr. Varga Zsuzsanna CSc

A bizottság elnöke: Dr. Izsák Lajos DSc

Felkért bírálók: Dr. Mann Miklós DSc

Dr. Ujváry Gábor CSc

Titkár: Dr. Sipos Balázs PhD

Tag: Dr. Gecsényi Lajos CSc

Tag: Dr. Kerepeszki Róbert PhD

Tag: Dr. Pritz Pál DSc

Témavezető és tudományos fokozata: Dr. Kardos József DSc

Budapest, 2014

I. Témaválasztás, az értekezés időszerűsége

Disszertációmban a két világháború közötti magyarországi egyetemi és főiskolai önkéntes munkaszolgálat (a továbbiakban: egyetemi munkaszolgálat) történetének és működésének feltárását tűztem ki célul. Vizsgálódásomat négy okból tartottam fontosnak és időszerűnek.

1. Egyrészt azért, mert a téma kétségkívül fontos és jellegzetes intézménye volt a Horthy-kornak, amely számos ifjúságtörténeti, társadalomtörténeti és eszmetörténeti adalékkal gazdagíthatja e periódusról alkotott ismereteinket; ehhez képest az egyetemi munkaszolgálat intézményrendszeréről eddig nem született összefoglaló munka és egyes részleteiről is csupán az utóbbi években jelentek meg publikációk.
2. Másrészt, mivel az egyetemi munkaszolgálat kifejlődése az felsőoktatási ifjúsági mozgalomból, azon belül s az egyetemi bajtársi egyesületek legjelentősebb alakulatából, a fajvédő Turul Szövetségből eredt. Ezen mozgalom és egyesületek kutatása az utóbbi, mintegy két évtizedben lendült előre – elsősorban Ladányi Andor, majd Ujváry Gábor, Kerepeszki Róbert, Bartha Ákos – feltáró munkája révén oly mértékben, ami lehetővé tette, hogy az egyetemi munkaszolgálatot képesek legyünk elhelyezni a hazai ifjúság mozgalom történetében.
3. Nem elhanyagolható, hogy témám nemzetközi viszonyrendszerében ugyancsak az utóbbi tíz évben születtek olyan könyvek, tanulmányok (elsősorban Kiran Klaus Patel német történész munkásságát szükséges kiemelni), amelyek a hazai keretrendszeren túlmenően nemzetközi kontextusban való helyezésre is lehetőséget nyújtottak.
4. Végül, de nem utolsó sorban témaválasztásomat indokolta a holokauszt historiográfiájában jelenlévő hiány, illetve tévedés. Az 1939. évi II. (honvédelmi) törvénycikkkel létrehozott kötelező (kisegítő) munkaszolgálat történetét a hazai és nemzetközi kutatás (Karsai Elek, Randolph L. Braham, Szita Szabolcs és mások) az 1960-as évek óta behatóan tanulmányozták, ennek révén számos fontos publikáció született. Ezekben a történeti munkákban a „munkaszolgálat” fogalmát azonban szinte kizárólag a második világháborús zsidó (csekély részben kisegyház-tag, roma stb.) munkaszolgálatra alkalmazták, amely kétségkívül a honvédelmi törvényből sarjadt ki. E munkaszolgálat során – a holokauszt részeként – több tízezer zsidó magyar állampolgár szenvedett üldözést, illetve pusztult el. Az intézmény kialakulását azonban nem volt tárták fel, illetve nem tűnt megalapozottnak a ma is szívós állítás, hogy a kötelező munkaszolgálat teljesen új intézmény, jelenség volt.

II. A disszertáció tartalma és a kutatások eredményei

Az egyetemi munkaszolgálat olyan európai jelenség, amely azért született, hogy első világháború után, a társadalomban, elsősorban a középosztályban végbemenő lesüllyedési folyamatra, munkanélküliségre hathatós választ találjon.

Értekezésemben – a forrásokról, szakirodalomról, valamint a módszertani kérdésekről szóló fejezet után – bemutatom, hogy egyes ifjúsági, egyetemi szervezetek mindezt úgy próbálták áthidalni, hogy munkatáborokat szerveztek s a táborokban olcsó, a társadalom számára hasznos, individuálisan nem megoldható közmunkákat vállaltak, amelyekért az állam csekély munkabért fizetett. A civil önszerveződésben működő – néhány tucat fiatal értelmiségit, főként felsőoktatásban tanulókat foglalkoztató – táborokban főként utak karbantartását, erdőirtást, gátjavítást, mocsárlecsapolást, illetve nyári mezőgazdasági munkákat vállaltak. Az egyes európai államokban mindez különféle megoldásokat, szervezeti formákat szült. Volt, ahol megmaradt egyetemi ifjúsági szervezeti keretek között, ott ért el azonban valódi sikert, ahol az állam, felismerve a benne rejlő potenciált, anyagilag is finanszírozta a működésüket. A legsikeresebb modellek Angliában 1920-tól (Voluntary Labour Service), 1925-től Svájcban (1935-től neve Schweizerischen Zentralstelle für Freiwilligen Arbeitsdienst), Bulgáriában, majd 1931-től Németországban működtek. Angol mintára a „munkaszolgálat” intézménynév vált általánossá az 1939-ig húsz európai államban évente több tízezer főt foglalkoztató munkatábori rendszer megjelölésére. A munkaszolgálat a kontinensen túl is hódított: a roosevelti New Deal egyik vívmányaként – német mintára – az USA 1933-ban hasonló közfoglalkoztatási szisztémát valósított meg (Civilian Conservation Corps).

Az egyes országokban kezdetben – korhatárral szabályozva – önkéntes alapon vehettek részt benne fiatal munkanélküliek, egyetemisták és főiskolások, az 1930-as évek közepétől azonban bizonyos országokban állami garanciák mellett kötelezővé tették, hogy néhány hónapon keresztül a sorkatonai szolgálat előtt, illetve az egyetemi tanulmányokat megelőzően minden fiatal munkatáborokba szolgáljon. Legtipikusabb példája a náci Németország, ahol Hitler a gazdasági világválság leküzdésének egyik módját látta meg benne és az 1931 óta önkéntes munkaszolgálatos rendszert 1935-ben minden német 18-24 év közötti férfi számára 6 hónapos kötelező munkatábori szolgálattá változtatta. Az obligációt 1939-ben a nőkre is kiterjesztették. Az 1934-től Reichsarbeitsdienst (RAD) néven működő mamutszervezet hatalmas, központosított táborrendszerében ugyancsak közmunkákban

(mezőgazdasági munkák, útjavítások, útépitések, városi épület felújítások, parkosítás stb.) dolgoztak. A RAD ugyanakkor eltért a korábbi és külföldi szisztémáktól: a német munkaszolgálatban komoly nemzetiszocialista ideológiai képzés folyt, emellett pedig militáris jegyeket öltött, egyfajta elképzésként szolgált a sorkatonai szolgálat előtt.

A munkaszolgálat híre és népszerűsége Magyarországon sem maradt visszhangtalan. Disszertációmban – külön, öt egységre tagolt fejezetben – számos, az ifjúságtörténeti kutatásokban először hasznosított forráscsoport bevonásával a magyarországi munkaszolgálat eszmei-ifjúságtörténeti keretrendszerét vizsgálom és elemzem, amely elsősorban a felsőoktatásban tanulók (és diplomát szerettek) legnagyobb, fajvédő alapú tömegszervezetének, a Turul Szövetség történetével áll összefüggésben. A munkaszolgálat iránti érdeklődés háttérében a Turul Szövetségben, tágabban véve pedig az egyetemi bajtársi egyesületekben az 1930-as évek elejétől fogva bekövetkezett jelentős változások álltak. Az 1919-ben létrejövő fajvédő alapú bajtársi eszme a magyar parasztságot tartotta a nemzet megtartó erejének, amely évszázadokon keresztül ellenállt az idegen hatásoknak. Ezért ennek a társadalmi rétegnek a felemelést tűzték ki célul.

Ez az alapgondolat alakult át az 1930-as évtized elejétől a hazai szellemi mozgalmak három jelentős áramlata (elsősorban a népi gondolat, valamint a nyilas típusú szélsőjobboldali eszmék és a beszüremkedő kommunista gondolatok) hatására, amelyek az addig viszonylag koherens bajtársi eszmeiséget megváltoztatták. A népi mozgalom, a falukutatás eredményei és divatossá válása hatására a fajvédő parasztvédelem szociális töltetet kapott. Ez a lendület Gömbös Gyula 1932 októberében történt hatalomra jutása után teljesebben ki: a Turul Szövetség fővezérségében és tagegyesületeiben a régi antiszemita, fajvédő csoportok mellett erőre kaptak a népi mozgalom hatására új, a társadalmi-szociális kérdések iránt érzékeny közösségek is. E csoportok azonban korántsem voltak heterogének. A Turulon belül 1935-re Fitos Vilmos vezetésével egy „népi szárny”, amely komoly elmozdulást akart elérni a Végváry József által vezetett szövetséggel. A fővezérség azonban bizonyos mértékig szintén nyitott a társadalmi kérdések felé. Rövid ideig – 1935-1937-ben – úgy látszott, a különféle irányok termékenyítőleg hatnak a Turulban: a bajtársi egyesületekben falukutató táborkok, ankétok szerveződtek, a Gömbös- majd a Darányi-kabinetek támogatásával számos „népvédelmi akciót” indítottak el, amelyek fő célja a parasztság szociális és egészségügyi helyzetén való javítás volt. Az összefogás azonban nem maradt tartós és a generációs ellentétekkel is terhes Turul Szövetségben több éves belső harc indult. Végül 1941-es országos követtáboron (tisztújító közgyűlésén) a reformokban nem érdekelt, Ambrus József fővezér és Szabó Gyula által fémjelzett szélsőjobboldali csoportoknak sikerült leváltani Fitos

Vilmost 1939 januárjában megválasztott kulturális vezéri pozíciójából. Ettől fogva a Turul Szövetség végleg bomlásnak indult és 1943-ban kettészakadt.

Disszertációmban kimerítően tárgyalom a fentiekben vázolt polarizációt és bomlást. E fejezet utolsó alfejezetében tárgyalom a „népi szárny” által megindított, megvalósított parasztvédelmi törekvéseket, amelyek az 1935-től fogva különösen 1939 és 1941 kötött értek el kimagasló eredményt a Bolyai Kollégium létrehozásával.

A nemzetközi háttér ismeretében, illetve a bajtársi szervezetekben bekövetkező évtizedes változások tükrében lehet megérteni a magyarországi munkaszolgálat történetét. A munkaszolgálat megjelenéséről szóló terjedelmes fejezetben elsőként azt mutatom be, hogy a Turul már 1931-ben több megfigyelőt küldött ki svájci, német és angol táborokba és viszonylag korán, 1932-ben merült fel hasonló jellegű önkéntes munkatáborok felállításának az igénye. A fajvédő és népi gondolatok jegyében kifejtett ezirányú lobbitevékenység Gömbös Gyula kormányában és a Turul heterogén identitású tagegyesületeitől egyaránt támogatásban részesült. Külön alfejezetben tárgyalom azt is, hogy a táborozás fogalma az egyetemi-főiskolai diákság körében nem volt ismeretlen fogalom, a nagy, több diákegyesületet összefogó ernyőszervezetek (a Magyar Nemzeti Diákszövetség és a Magyar Egyetemista és Főiskolai Hallgatók Szövetsége) a Horthy-korban rendelkeztek diáktáborokkal, amelyek működtetésében szerzett tapasztalatok sikerrel járultak hozzá a munkatáborok létesítéséhez. Kozma Miklós belügyminiszter a „népvédelmi” célokat felkarolta és a Turul által létesítendő, egyetemi és főiskolai hallgatók jelentkezése alapján önkéntes munkatáborok mellé állt. A koncepciót végül a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium bevonásával 1934 őszén dolgozták ki. Az első tábor felállítására végül 1935 júliusában került sor, amelyben a román határ menti Magyarcsanád melletti táborban a diákok és a helyi munkanélküliek közös munkája révén állították helyre a Maros gátrendszerét. A munkatáborokat innentől fogva kezdték (német tükörfordítás nyomán) munkaszolgálatnak nevezni. E fejezet második részében, a Turul Szövetség kezdeményezésére megalakult munkatáborokkal csaknem egy időben, 1935 nyarán – tőlük és a külföldi hatásoktól is függetlenül – a Sárospataki Református Kollégium faluszemináriuma által megszerveztett sárospataki „különutas” munkatáborokról értekezem. A kollégium neves teológus professzorai, Újszászy Kálmán és Szabó Zoltán professzorok vezetésével a Sátoraljaujhely és Sárospatak között fekvő Bodnár völgyben felállított munkatábor mintegy 40 diákjának feladata a közeli Károlyfalva és Rudabányácska közt épülő vármegyei út egy szakaszának megalapozása volt. A vallásos szellemiségű tábor a sárospataki főiskola sok évre visszanyúló falumunkájára, falukutatására alapozódott, amelynek homlokterében az agrárlakossággal való

közösségvállalást tekintették fő célnak. Az 1935-ben és 1936-ban is létező tábor nem érte el kitűzött munkacélját, a közösség életében betöltött hatása ugyanakkor kiemelkedő jelentőségűnek tekinthető. A fejezet záró részében Kozma Miklósnak, a munkaszolgálat hazai apostolának elképzeléseit elemzem 1936 októberében Berlinben tett hivatalos látogatása kapcsán, amelynek hatására Kozma – a kormánypártban is megütközést keltve – a Turul munkaszolgálat államosított kiterjesztésére és a náci példát követve militáns átszervezésére és az egyetemista korosztály számára való kötelező jellegű kiterjesztésére tett javaslatot.

Disszertációm következő fejezetében az 1935-ben kiépülő és 1936 nyarán női táborokkal tovább bővülő Turul munkaszolgálat fejlődését ismertetem. Az ekkor felállított négy munkatábor a Turul Szövetség sikerként könyvelte el, amelynek a vidéki lakosság jólétét szolgáló olyan munkálatokra került sor, amelynek során a középosztálybeli fiatalok és a parasztság „sorsközösséget vállalt” egymással. 1937 tavaszán a Turul munkatáborokat – Kozma Miklós korábbi terveit részben megvalósítva – államosította Egyetemi és Főiskolai Önkéntes Nemzeti Munkaszolgálat (EÖM) néven. E fejezet további részében az EÖM-re vonatkozó jogszabályokat elemzem és egybevetem a Turul munkaszolgálattal való összefüggéseket. Másik alfejezetében pedig a politikájában német orientációt választó Imrédy Béla miniszterelnök kezdeményezésére 1939. évi honvédelmi törvénnyel bevezetett, a honvédelmi munkára alkalmatlannak tartott polgárok számára kötelező munkaszolgálat intézményével való szoros összefüggéseket veszem górcső alá. Elemzésem során a bőséges levéltári- és sajtóforrás segítségével forráselemzéssel igyekszem eloszlatni a történetírásban több évtizede szívós tételt, miszerint a kötelező (s 1940-től fokozatosan a zsidóság ellen irányuló) munkaszolgálat teljesen új, gyökértelen intézmény lett volna.

Munkám újabb tartalmi egysége a tartalmi és ideológiai okok miatt együtt kezelendő Turul- és EÖM –munkaszolgálatok belső világát tárja fel, nemek szerinti külön alfejezetekre bontva. Táblázatok, statisztikai adatsorok segítségével bemutatom az 1935 és 1942 között mintegy 30 táborhelyszínen működött 60 férfítábor, és az 1936 és 1942 között mintegy 70 helyszínen létesített 100 női tábor belső működését, munkavégzésüket és ismertem a külföldi (elsősorban a német) táborokkal való összefüggéseket és különbségeket is. A főként nyáron működő, néhány hetes férfi táborok elsősorban útjavítást, gátjavítást, folyószabályozás végeztek, a női táborok jellemzően falusi, családoknál eltöltött kiegészítő munkákban, illetve mezei munkákban vettek részt. A férfi táborokban emellett katonai előképzés is folyt, míg a női táborokban a bajtársi eszmére alapozó ideológiai képzés dominált. A táborélet bemutatásában nagyban támaszkodtam a levéltári iratok, valamint a sajtóban és magángyűjtők birtokában lévő képi ábrázolások együttes használatára.

Értekezésem következő fejezetében a Turul-, és EÖM-munkaszolgálatra adott korabeli közéleti reakciókra reflektálok. Első részében az egyetemi ifjúság önreflexiójára voltam kíváncsi, amely a sajtóban, valamint nyomtatásban megjelent – meglehetősen homogén, pártoló – kiadványokban jelentkezett, de bemutatom más munkatáborok létesítésére irányuló sikertelen kísérleteket is. Második részében pedig a szélesebb társadalmi visszhang néhány jelentős megnyilvánulását (például Kovács Imre íróét) és különféle politikai orientációjú sajtócikkeket ismertetem, továbbá a korabeli filmhíradók tudósításait is felhasználom.

A következő fejezet az egyetemi munkaszolgálat szimbólumaival, tárgy megjelenésével (ruházat, jelvények) foglalkozik. Elemzésemben a kisebb részben múzeumokban, jórészt pedig magángyűjtők tulajdonában lévő anyagot írtam le, hasonlítom össze egymással, teljességre törekedve a jelvények, plakátok, igazolványok bemutatásában. A női és férfi munkaszolgálat öltözetét pedig fényképek és korabeli újságcikkek felhasználásával ábrázolom.

Disszertációm utolsó fejezet – Zárás és összegzés – a második világháború alatti egyetemi munkaszolgálat történetére ad szerény kitekintést. Ez esetben a korábbinál is súlyosabb forrás (és szakirodalmi) hiány miatt csupán töredékes ismeretekkel rendelkezünk, a háború alatti egyetemi munkaszolgálatot rekonstruálni nem lehet. Annyi azonban bizonyosan látszik, hogy a munkaszolgálat 1944 tavaszáig lényegében hasonló szervezetben és célokkal tovább létezett. A Turul munkaszolgálattal való kontinuitás tehát 1935 és 1944 között bizonyítható lett. Emellett Erdélyben pedig lokális kezdeményezésekre további munkaszolgálat-változatok is kialakultak. Az EÖM-öt 1944 tavaszán a Sztójay-kormány rendeleti úton feloszlatta. Értekezések záró szakaszában, az ekkor sarjadó Diákok Honvédelmi Munkaszervezetét ismertetem, valamint a dolgozat egyes fejezeteiben már levont következtetéseket összegzem.

Dolgozatomat huszonöt – magánarchívumokból származó – becses forrásértékű képmelléklet teszi teljessé, amelyek jó része a munkatáborok működéséhez, belső világának megértéséhez ad fogódzót.

III. A disszertáció forrásai, szakirodalma és módszertana

Témám forrásadottsága összefüggésben áll a mondott szakirodalmi fehér foltokkal. Amint tágabban az egyetemi bajtársi egyesületekre, a Turul Szövetségre is igaz, a rá vonatkozó elsődleges levéltári források (a Turul Szövetség munkaszolgálati és az Egyetemi Önkéntes Munkaszolgálat központ iratai) a második világháborúban jórészt elpusztultak és a *Magyar*

Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában csak töredékesen fennmaradt dokumentumok álltak rendelkezésre. Körükből meg kell említeni a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium és a Belügyminisztérium releváns iratait, amelyek a kormányzat törekvések megértéséhez voltak elengedhetetlenek. Említeni kell továbbá az egyesületi állományt (Turul Szövetség, Hungária Magyar Technikusok Egyesülete, Foederatio Americana, Magyar Egyetemi Diákszövetség és Magyar Egyetemisták és Főiskolások Országos Szövetsége) is. A központi iratpusztulásból adódóan felértékelődött az egyetemi levéltárak szerepe: kutatásaim során az összes (mintegy tíz) magyarországi egyetemi levéltár dékáni, kari tanácsülési és egyetemi tanácsülési anyagát (közülük forrásgazdagságuk okán kiemelendő a *Pécsi Tudományegyetem Levéltára* és a *Corvinus Egyetem Levéltára*) megvizsgáltam azért, hogy az egyetemi munkaszolgálatnak a felsőoktatásra gyakorolt „arculatát” megismerhessem. Mindezt két megyei levéltárban lévő közigazgatási iratokkal egészítettem ki. A sárospataki diákok bodnárkölygi tevékenységéhez elengedhetetlennek bizonyult a *Sárospataki Református Kollégium Tudományos Gyűjteményei Adattárában* lévő faluszemináriumi iratokat áttekinteni. Az EÖM háborús időszakának feltérképezésében – meglehetősen csekély – irat állt rendelkezésemre a *HM Hadtörténeti Levéltára* elnöki és vezérkari főnökségi állományában. A Turul Szövetség és a Turul-munkaszolgálat kulcsfiguráiról hasznosnak bizonyult az *Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában* és *Budapest Főváros Levéltárának* elsősorban népbírószági irataiban való kutatás. A levéltári iratok sporadikussága indokolta, hogy jelentős mennyiségű – összességében mintegy 50, 1935-től megjelent lapot felölelő – sajtóterméket is belevonjak vizsgálódásaim körébe. Mind az országos, mind pedig – a munkatáborokról nyerhető lokális információk miatt – a helyi érdekeltségű újságokat, folyóiratokat. Mivel a Turul munkaszolgálat és az EÖM is az állam érdekeltségébe tartozott és állami finanszírozású volt, értelemszerűen a kormányközeli lapok áttekintése súlyozottan fontos volt. A teljesség igényével dolgoztam fel az 1935 és 1943 közötti egyetemi és főiskolai diáksajtót.

Disszertációm módszertanának sarokpontja, hogy a forrásokat nem szűkítem le írott kútfőkre, hanem a rendelkezésre álló egyéb anyagokat a levéltári dokumentumokkal egyenrangúan kezeltem. Ennek érdekében igyekeztem a munkatáborok tárgyi anyagát (plakátokat, kisnyomtatványokat, numizmatikai anyagot), fénykép- és filmfelvételeket felgyűjteni és elemezni. A tárgyi-képi források ugyanakkor hazai közgyűjteményekben roppant töredékesen (*HM Hadtörténeti Múzeum, Néprajzi Múzeum, Magyar Nemzet Múzeum*) lelhetők fel. Így magángyűjtők archívumaiban is sikeresen kutattam (hat személy anyaga), akik unikális forrásokat bocsájtottak rendelkezésemre. Végül haszonnal forgattam a korabeli bőséges kiadott forrásokat is: almanachokat, a parlamenti naplókat és irományokat, az

egyetemi bajtársi egyesületek publikációit. A források komplex kezelése révén igyekeztem disszertációm témáját minél jobban beágyazni a honi ifjúsági mozgalom és köztörténet folyamataiba. Mindehhez képest meglehetősen szerény szakirodalmi fogódzó állt rendelkezésre, főként a már említett Ladányi Andor, Ujváry Gábor, Kerepeszki Róbert, Bartha Ákos, Laborc György Péter, Hajdú Béla és Zombor Zoltán művei, illetve a hazai népi mozgalommal, falukutatással kapcsolatos szakirodalmi termés, valamint Szécsényi András résztanulmányai. Az oral history módszerének kiaknázására az elmúlt évtizedekben felvett, kiadott interjúk (Tóth Pál Péter és Hajdu Tibor könyvei) és az *Országos Széchényi Könyvtár 1956-os Intézetének Oral History Archívuma* adott lehetőséget, amelyek felhasználása nemcsak színesítette, de kellő forráskritikával számos esetben pótolta is a szakirodalmi gyengeségeket.

Dolgozatom nemzetközi kontextusának megrajzolásában elsősorban az újabb, 1980-as évek óta publikált angolszász szerzők (Timothy W. Mason, Richard J. Evans, Jane Caplan és mások) feldolgozásait és résztanulmányait hívtam segítségül. A nemzetközi horizont ábrázolása – mivel a magyar egyetemi munkaszolgálat közvetlenül a náci RAD-ot tekintette mintának – az utóbbi két évtizedben született német nyelvű ifjúságtörténeti-szociológiai munkák, forrásközléseket felhasználását indokolta (Norbert Götz, Martin Broszat és mások műveit). Körükből a nemzetközi mezőnyből is kiemelkedik Kiran Klaus Patel munkássága, akinek a náci kötelező munkaszolgálat (RAD) és az amerikai önkéntes munkaszolgálatot (CCC) összehasonlító monográfiájára („Soldaten der Arbeit“. Arbeitsdienste in Deutschland und den USA, 1933–1945., Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht, 2003. Angol nyelvű megjelenése: *Soldiers of Labor. Labor Service in Nazi Germany and New Deal America, 1933–1945.* New York, Cambridge University Press) leginkább támaszkodtam. E feldolgozásokat korabeli nemzetiszocialista kiadványok bevonásával egészítettem ki (például Peter Hussman, Hermann Müller-Brandenburg, Gertud Zypries műveivel), illetve hasznosítottam a korabeli nem német összefoglaló műveket is (elsősorban az 1938-ban Svájcban publikált *Arbeitsdienst in 13 Staaten* c. munkát és az amerikai Kenneth HOLLAND: *Youth in European Labor camps* című, 1939-ben írt összefoglalását).

A disszertáció témakörében megjelent publikációk:

- Lovagias ügy. Epizód az antiszemitizmus történetéhez az 1930-as években. *Múlt és Jövő*, 2009/1., 133–138.
- A Turul Szövetség felépítése és szerepe a két világháború közötti ifjúsági mozgalomban. In: *Fejezetek a tegnapi világból. Tanulmányok.* Főszerk. GERGELY Jenő. Budapest, ELTE, 2009., 214–233.
- „Hogy ki a magyar, azt mindig csak maguk a magyarok dönthetik el.” A Turul Szövetség a Közgazdaságtudományi Egyetemen 1941-ben. *Kommentár*, 2009/3., 69–78.
- A Turul Szövetség akciói: a Magyar Egészség Hete és a Magyar Nép Hete. In: *Vázlatok két évszázad magyar történelméből.* Főszerk. GERGELY Jenő. Budapest, ELTE BTK, 2010., 191–204.
- A Turul Szövetség revíziós propagandája. In: Pest Megyei Levéltár honlapja: <http://www.pestmlev.hu/data/files/201572583.pdf>, 1–18.
- Egyetemi és főiskolai munkatáborok Magyarországon 1935–1939. In: *Visszatekintés a 19-20. századra.* Főszerk. ERDŐDY Gábor. Budapest, ELTE, 2011., 149–164.
- Egyetemi munkaszolgálat Magyarországon a Horthy-korszakban. *Történeti Muzeológiai Szemle*, 2011. évi szám., 149–164.
- Végváry József pályája. A Turul Szövetségtől az ÁVH-ig. *Múltunk*, 2011/3., 7–35.
- „Ellenzék” a Turulban. *Századok*, 2012/1., 171–204. [KEREPESZKI Róberttel]
- Szécsényi András: Népvédelmi propaganda a Turul Szövetségben. *Archivnet*, 2012/1. http://www.archivnet.hu/hetkoznapok/nepvedelmi_propaganda_a_turul_szovetsegeben.html
- Bajtársi élet és művészvilág. A Turul Szövetség a M. Kir. Képzőművészeti Főiskolán. In: *Reformok évtizede. A Képzőművészeti Főiskola 1920-32 között.* Szerk. Kopócsy Anna. Bp., Magyar Képzőművészeti Egyetem, 2012., 189–205.
- „Áldásos munkát!” Egyetemisták és főiskolások női munkaszolgálata. *Katonaiújság*, 2012/2. (április), 38–46.
- Az egyetemi munkaszolgálatosok táborélete. *Katonaiújság*, 2012/3. (június), 6–13.
- A Turul Szövetség kettészakadása 1943-ban. Adalékok a Horthy-kor második felének ifjúsági-értelmiségi törésvonalainak megértéséhez. *Múltunk*, 2013/1., 65–100.

- Turulisták és rongyos gárdisták a második világháború utáni Magyarországon. In: Búvópatakok. A jobboldal és az állambiztonság 1945-1989. Szerk. UNGVÁRY Krisztián. Budapest, Jaffa, 2013., 257–292.
- Kozma Miklós és a munkaszolgálat. *Modern Magyarország*, 2014/1., 204–224. <http://moma.elte.hu/wp-content/uploads/2014/08/mm.pdf>

A disszertáció témakörében tartott előadások:

- mozgalomban. In: „Mégy-e előre fajzatom?” avagy kandeláberek a magyarság útján a 19-20. században. Az ELTE BTK Új- és Jelenkori Magyar Történeti Tanszék doktorandusz-hallgatóinak konferenciája. Budapest, ELTE BTK, 2008. június 17–18.
- A Turul Szövetség akciói: a Magyar Egészség Hete és a Magyar Nép Hete. In: Vázlatok két évszázad magyar történelméből. ELTE BTK Új- és Jelenkori Magyar Történelem Doktori Program által rendezett doktorandusz konferencia. Budapest, ELTE BTK, 2009. május 7.
- Egyetemi és főiskolai munkatáborok Magyarországon 1935–1939. In: Visszatekintés a 19-20. századra. Budapest, ELTE BTK Új- és Jelenkori Magyar Történelem Doktori Program által rendezett doktorandusz konferencia. Budapest, ELTE BTK, 2010. június 3–4.
- A Turul Szövetség revíziós propagandája. In: Agitáció és propaganda. Budapest, Pest Megyei Levéltár, 2010. november 25.
- Egyetemi ifjúsági egyesületek és közösségépítő munkájuk a két világháború között. In: I. Műegyetemi Levéltári Nap. Budapest, Műszaki Egyetem, 2012. március 21.
- Egyetemi bajtársi egyesületek a Horthy-korszakban. In: Kiáltójel Diákkonferencia. Budapest, Holokauszt Emlékközpont, 2012. március 28.
- A Turul Szövetség és az egyetemi munkaszolgálat kezdetei Magyarországon. In: Magyar egyetemi és főiskolai egyesületek a 20. században. Székesfehérvár, Kodolányi János Főiskola, 2012. október 10.
- Az egyetemi munkaszolgálat Magyarországon a Horthy-korban. In: Műhelykonferencia a Horthy-korról. Budapest Magyar Tudományos Akadémia, Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézete, 2012. december 11.
- Egyetemi munkaszolgálat Magyarországon. In: A doni áttörés 70. évfordulója. Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézete - HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum - Holokauszt Emlékközpont közös konferenciája. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia Díszterem, 2013. január 15.

- Egyetemi bajtársi egyesületek és a zsidókérdés. In: Eltiporva. A vészorszak és az Országos Széchényi Könyvtár. Budapest,, Országos Széchényi Könyvtár, 2014. május 28.